

УДК 37.013.

Василь Баранівський**ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ
ОСОБИСТОСТІ ЯК ПРОБЛЕМА
СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ**

У статті привертається увага організаторів освіти, науковців до незадовільного стану фізичного виховання студентської молоді в Україні, який негативно впливає на здоров'я, знижує рівень працездатності, скорочує термін життя. Підкреслюється, що за станом фізичного здоров'я громадян, терміном їх життя Україна є однією із проблемних країн у сучасному світі. В системі освіти проблема здоров'я молоді має вирішуватись шляхом покращення фізичного виховання студентів, підняття рівня їх фізичної культури. Фізичне виховання в системі ВНЗ має будуватись на засадах особистісно орієнтованої, гуманістичної концепції, яка спрямовує освіту на гармонійний розвиток особистості та ґрунтується на баченні людини як істоти біосоціальної та духовної. Однією з проблем сучасної освіти є надмірна «соматизація» фізичного виховання, приниження духовного, культурного аспекту у фізичному вихованні молоді. В статті з позицій соціальної філософії обґрунтовується потреба підвищення ролі культурологічної методології у фізичному вихованні, що дозволить забезпечити єдність тілесного та духовного у вихованні студентської молоді, зміцнити стан її здоров'я.

Ключові слова: *людина, особистість, молодь, здоров'я, освіта, фізична культура особистості, культурологія.*

Як відомо, головною метою освітньої діяльності є формування особистості, образ якої найбільш повно відображає (уособлює, затребує) потенціали людини, а стратегіями особистісного розвитку для системи освіти є її духовний, соціальний та фізичний розвиток [1, 17].

В працях сучасних науковців у дослідженні розвитку особистості більше акцентується увага на духовних та соціальних складових цієї проблеми, але, на жаль, мало приділяється уваги вихованню фізичної культури та фізичному розвитку особистості. Тоді як розвиток фізичної культури — одна з найважливіших передумов реалізації потенціалу людини і суспільства. За визначенням Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я (ВОЗ) — здо-

ров'я — це не тільки відсутність хвороб, а й відчуття певного фізичного, психічного та соціального благополуччя. Здоров'я, активне довголіття слід розглядати, з одного боку, як ключові умови оптимальної життєдіяльності суб'єкта, з іншого — як провідні критерії соціального прогресу та гуманізації суспільства.

Сучасна об'єктивна тенденція зміни характеру, змісту та інтенсивності прояву особистості в основних сферах її життєдіяльності вимагає максимального розвитку всієї сукупності людських сил та здібностей: фізичних, емоційних, психічних, інтелектуальних. Засвоєння людиною комплексу цінностей і технологій фізичної культури все більш розглядається як могутній стимул самовизначення та самореалізації людини в сучасному світі.

Дослідження показали, що людина, яка регулярно займається фізичною культурою та спортом, більш дисциплінована, серйозніша у навчанні, відповідальніша у виконанні поставлених завдань [1, 20]. Фізично загартована людина здатна переносити максимальні навантаження. Розвинуті рухи тіла дозволяють їй здійснювати складні дії, що скоординовані з діями інших людей, які нерідко стають на рівні мистецтва.

На сьогодні реальна картина в Україні зі станом здоров'я та фізичного виховання є надзвичайно складною. Про це свідчать соціологічні дослідження та статистичні дані. Відомий український вчений з проблем філософії медицини академік М. В. Попов обґрунтовано свідчить, що за останні 17 років населення в Україні скоротилося більш, ніж на 6 млн. чоловік, головним чином за рахунок смертності та зменшення народжуваності. Смертність в Україні досягла 1 000 чоловік на 100 тис. населення проти 350 чол. в країнах Євросоюзу. М. В. Попов привертає увагу до фундаментальних причин різкого погіршення стану здоров'я нації, поширення захворювання по основних нозологічних групах та неефективності надання первинної та спеціалізованої медичної допомоги хворим [2, 43,44].

Статистичні дані показують, що зростання смертності в Україні відбувається переважно за рахунок людей молодого та середнього віку, тобто найбільш працездатних. В Україні збільшилась смертність від таких хвороб, як рак, туберкульоз, інсульт, церебро-васкулярна патологія, СНІД тощо. Значно зросла кількість захворювань психічної природи. За даними закордонних спеціалістів понад 70% хронічних захворювань мають психологічну основу. В Україні майже чверть населення має невротичні прояви, з цієї причини у 2006 році 20 тис. чоловік здійснили суїцид, серед яких більшість становили молоді люди [2, 57]. На жаль, розвиток подій в соціально-економічній, політичній, духовній сферах українського суспільства в наступні роки не став обнадійливим з точки зору створення передумов для покращення стану здоров'я громадян. Загальна ситуація в країні стосовно здоров'я молоді цілком проявляється і в системі освіти.

В Рекомендаціях парламентських слухань від 3.02.2011 року «Про становище молоді в Україні» констатується: «Особливу тривогу викликає низький рівень залучення населення України до занять фізичною культурою і спортом. Так, лише кожен п'ятий хлопець чи дівчина шкільного віку та кожен десятий студент чи студентка мають достатній рівень рухової активності оздоровчої спрямованості, що є одним із найнижчих показників у Європі. 60 відсотків українських школярів не спроможні виконати вимоги загальноєвропейських тестів фізичної підготовленості «Єврофіт».

В навчальних закладах спостерігається недотримання фізіологічного нормування розумового та фізичного навантаження в процесі зростання і розвитку дитячого організму. Наші школярі мають на 40 відсотків більше загальноосвітнього навантаження порівняно з ровесниками з інших країн. Це саме стосується і студентської молоді в Україні. У дитячому та молодіжному середовищі зростає популярність малорухомого способу життя (комп'ютери, електронні ігри, перегляд телепередач тощо). Все більше переважають пасивні форми дозвілля, ризикована поведінка та різні форми залежності: алкоголь, наркотики, тютюнопаління, лудоманія тощо.

Поширюється практика дошлюбних та позашлюбних статевих стосунків, що створює додаткові ризики поширення соціально небезпечних інфекційних хвороб.

Спостерігається тенденція до зростання захворюваності на ВІЛ-інфекцію, що охоплює все нові верстви населення, зокрема дітей та молодь (офіційно зареєстровано 161 119 випадків ВІЛ-інфекції серед українських громадян). Показники щодо туберкульозу в Україні вищі за відповідні у розвинутих країнах у 10–12 разів.

За останні 10 років частка хворих на наркоманію серед неповнолітніх збільшилась у 6–8 разів.

В Україні палять 45,7 відсотка юнаків і 35,5 відсотка дівчат, вживають алкоголь 68 відсотків хлопців і 64 відсотки дівчат, 13,1 відсотка молоді вживає марихуану або гашиш.

Відхилення у стані здоров'я визначаються медиками майже у 90 відсотків студентів, серед яких більше половини мають незадовільний фізичний стан» [3]. Констатація наведених фактів ще не є вирішенням проблеми. А ті заходи, що здійснюються в Україні стосовно зміцнення здоров'я громадян, зокрема й студентської молоді, є недостатньо ефективними.

У зв'язку із загрозою здоров'ю української нації необхідні внесення змін до формування та реалізації державної соціальної, молодіжної політики, розробка і прийняття відповідних рішень щодо формування фізичної культури в системі освіти. Очевидно, що для цього проблема здоров'я, виховання фізичної культури має бути усвідомлена владою та всім суспільством. Насамперед має бути усвідомлення цієї проблеми на філософському рівні.

Аналіз вітчизняної та зарубіжної соціально-філософської літератури свідчить про наявність двох негативних тенденцій в сучасному баченні ролі фізичної культури в суспільстві [4, 114–115]. *Перша тенденція* проявляється в недостатній увазі до фізичної культури, її невисокому рейтингу в системі цінностей сучасної людини. Поки що фізична культура в основних сферах життєдіяльності людини та суспільства — в освіті, праці, дозвіллі, — функціонує на вкрай низькому рівні, не дає необхідного запасу «міцності» у вигляді здоров'я, функціональної готовності, психічної стійкості та емоційної задоволеності. Крім того, в останні десятиліття все більше відбувалася девальвація цінностей фізичної культури, про що свідчить відсутність у суспільній думці культурно значущого соціального статусу та престижу фізичного іміджу людини та своєрідний «соматичний негативізм», котрий проявляється в байдужості до особистого здоров'я, недовірі то тілесного досвіду та «голосу тіла» [5, 48]. Більшість суспільних груп, і особливо значна частина молоді, вкрай мало зацікавлені в культивуванні своїх тілесних та рухових якостей. Наслідком цього є зниження загальних показників здоров'я в суспільстві, зростання (особливо в молодіжному середовищі) девіантних форм поведінки, що руйнують людський організм.

Друга тенденція проявляється в надмірній «соматизації» людини, зведенні в культ її тілесності, котра не має прямого відношення до дійсних цінностей фізичної культури. В сучасних умовах превалує технологічна сторона фізичної культури, водночас відсутні умови для освоєння її духовно-ціннісного, інтелектуального багатства. В цьому випадку тілесно-фізичні характеристики людини абсолютизуються й виносяться за рамки нормальної культурної соціалізації. Внаслідок цього порушується та єдність людського буття, суть якого стародавні римляни висловили афоризмом «В здоровому тілі — здоровий дух», формується одновимірна особистість, яка не здатна до розкриття свого потенціалу, відпущеного природою та наданого суспільством.

Узагальнення результатів накопичених досліджень показує, що сьогодні в системі фізичної освіти та виховання склалась суперечність між науково-технологічним і теоретичним потенціалом фізичної культури та рівнем його засвоєння в рамках освітнього та виховного процесу. Ця невідповідність обумовлена вузькістю навчальної проблематики, орієнтацією на технологічну сторону фізичної культури та відсутністю умов для засвоєння її духовно-ціннісного, інтелектуального багатства.

Однією із найбільш тривожних проблем сучасної соціокультурної реальності є нездатність сучасної людини і, перш за все молоді, адаптуватися до нових умов життя. Умови українського суспільства характеризуються наявністю складних проблем пов'язаних з трансформаційними процесами

соціально-економічного, політичного, духовно-ідеологічного характеру. Є проблеми з працевлаштуванням, фінансовими можливостями, відчуттям політичного та морально-психологічного комфорту від перебування в українському суспільстві для значної частини молоді. Все це негативно впливає на стан здоров'я людей та викликає у них передчасні хвороби, скорочує їх життя. На думку вчених-медиків, крім психічних стресів на стан здоров'я людини здійснює вплив механізм, котрий називається «порушення динамічного стереотипу вищої нервової діяльності», що відповідальний за забезпечення стабільного стану людського організму.

Фізичний стан, рівень фізичної підготовки сучасної української молоді не дозволяє їй ефективно протистояти неблагоприємним умовам зовнішнього середовища та труднощам, пов'язаним з негативними явищами в соціально-політичній та економічній сферах суспільства.

На жаль, система фізичної освіти та виховання, що склалася в Україні не здатна вирішувати означені вище проблеми. Більше того, як показують дослідження, рівень психофізичної культури молоді під час навчання у ВНЗ знижується, що обумовлено, з одного боку, різким ростом інформаційних та емоційних навантажень, які приводять до значного погіршення психічного самопочуття людини, підвищеної тривожності, відчуженості, з іншою — слабкою технологічною озброєністю людини, що дозволяла б їй перемагати стресові ситуації.

Причини неоптимального функціонування цієї сфери освітянської діяльності не потрібно вбачати тільки в низькій якості організації вивчення відповідних дисциплін. Вони носять більш загальний характер: педагогіка не змогла відреклексувати дійсну суть фізичної культури, сформулювати цінності та цілі фізичного виховання в єдності інтелектуального, морального та тілесно-фізичного розвитку людини. Невирішеність загальнотеоретичних питань породжує певні часткові проблеми.

1. Як в сфері досліджень фізичної культури, так і в процесі організаторської діяльності ігноруються філософсько-культурологічні аспекти феномену фізичної культури. На наявність цієї проблеми звернули увагу зокрема й російські дослідники [6]. здебільшого її вирішення обмежується формальними посиланнями на необхідність цілісного та інтегративного розуміння сутності фізичної культури в єдності природного та духовного, ціннісно-нормативного та процесуально-технологічного.

Крім того, культурологічні дослідження ігнорують фізичну культуру як рівнозначний з іншими видами культури об'єкт досліджень. Якщо культурологи акцентують увагу на соціокультурних аспектах особистості та залишають без уваги соматопсихічний її бік, то фахівці в сфері фізичної культури звертають увагу на соматопсихічну природу, випускаючи з поля зору соціокультурну сторону. В обох випадках відбувається втрата ціліс-

ності людини, що обмежує евристичний потенціал теорії, призводить до «втрат» в системі організації виховного процесу.

2. Дотепер залишається розірваною соціопсихічна та соціокультурна складова людини (та неузгодженість відповідних блоків знання про неї). Провідними аспектами знання про фізичну культуру є медико-біологічний, педагогічний, психологічний та соціологічний. Кожний із них відображає суттєву грань фізичної культури. Однак акцент на частковостях залишає фізичне виховання його інтегративного сенсу.

3. На практиці спостерігається вузькість навчальної проблематики, орієнтація на технологічну сторону фізичної культури та відсутність умов для засвоєння її духовно-ціннісного, інтелектуального багатства. Це можна розглядати як прояв нездатності системи фізичної освіти та виховання затребувати накопичений ціннісний, теоретичний та технологічний потенціал фізичної культури. В процесі освітянської діяльності проблеми фізичного розвитку особистості відсунуті на задній план. Досі відсутній очевидний зв'язок поміж фізичною культурою та професійною успішністю фахівця. Рівень фізичної культури не розглядається як повноцінна складова професійної готовності. А тому в сфері фізичного виховання слабо наведені такі цілі та відповідні культурні практики, як самореалізація, спроектований та ціле-спрямовуючий саморозвиток, творчість, духовні потреби, котрі є поштовхом для будь-якої діяльності. Це обмежує можливості фізкультурної діяльності розвитком тільки рухової сфери тих, хто навчається.

Така ситуація має своє об'єктивне підґрунтя. Традиційна система фізичного виховання формувалась під впливом практичних потреб суспільства та вимог до повноцінної підготовки людини до праці. В освітянській системі фізична культура входила як засіб формування рухових вмінь та навичок. При цьому її роль в інтелектуальному, моральному та естетичному вихованні тільки декларувалась. Державний інтерес поступово змістився в сферу підготовки резервів найвищих досягнень, куди були спрямовані значні фінанси та кращі кадри. Періодично держава демонструвала турботу про розвиток масової фізичної культури, як правило, у вигляді постанов, що залишалися проектами на папері. Українські олігархи, в руках яких сконцентрувались великі кошти, вкладають їх в найбільш престижні проекти, пов'язані, найчастіше, з підготовкою елітних спортсменів та оздоровчих центрів для «обраних». Як стверджує дослідниця Марина Кривда «... держава, замість кардинально щось міняти і пропагувати здоровий спосіб життя, масово закриває спортивні школи, а ті незначні природні оази, що ще збереглися навколо великих міст і де могли б зміцнювати здоров'я, давно стали об'єктами зазіхань грошовитих дядьків» [7, 14]. Все це не могло не деформувати систему виховання фізичної культури

та спорту. Наслідок цього — значне зниження культурного потенціалу фізичної культури як найважливішої сфери людської практики, недооцінка її можливостей в розвитку інтелектуальних, розумових, творчих, комунікативних потенцій людини.

Як вбачається, оптимізація процесів функціонування фізичної культури можлива на основі адекватного розуміння її сутності та функцій, дійсної ролі та місця як в індивідуальній життєдіяльності, так і в історії людських цивілізацій. Таке розуміння може бути досягнуто на основі об'єднання існуючих підходів до дослідження різних аспектів фізичної культури. В якості методологічної рамки аналізу має виступати філософсько-культурологічна парадигма, котра акумулює всі інші аспекти знання про фізичну культуру [8]. Останнім часом методологія розуміння феномену фізичної культури все частіше визначається парадигмами, що формуються в сфері культурологічного знання [8]. Це викликано надзвичайною складністю феномену фізичної культури та неможливістю її повного та адекватного розуміння в рамках педагогічних наук, потребою розкриття потенційних можливостей фізичної культури та формування людини в єдності її фізичної та духовної природи. Вивчення фізичної культури в цьому аспекті є логічним продовженням основної тенденції розвитку знання: переходом від переважно медико-біологічного і педагогічного до психологічних, соціологічних та інших аспектів. На підставі цього можна стверджувати, що таким чином долається вузькоспеціалізований підхід до вивчення культурних явищ та формується системна методологія в контексті якої людина розглядається як цілісна, багатовимірна та інтегративна система.

Культурологічний ракурс аналізу, фіксуючий увагу на ціннісно-нормативній природі феномену фізичної культури, дозволяє по іншому подивитись на засоби та методи фізичного виховання, оцінити роль фізичних вправ, зрозуміти природу та потенціал рухових вправ, в котрих, поряд з моторно-виконавчими (операційними) механізмами, присутні пізнавальні, проєкційно-сміслові та емоційно-оціночні аспекти. В цьому контексті є правомірним перехід від категорії фізичних дій, як основного засобу фізичного виховання, до поняття фізкультурна діяльність (та її видів, як до основного засобу фізичної культури). Саме вона виступає технологічним підґрунтям фізичної культури людини в її тілесно-духовній єдності.

На підставі проведеного аналізу проблем фізичної культури та спорту в їх соціокультурному вимірі для оптимізації сучасної науки та освіти слід запропонувати:

в системі культурологічних досліджень фізична культура має бути рівнозначною з іншими видами культури;

в системі освіти забезпечити тісний зв'язок між фізичною культурою і професійною успішністю спеціаліста;

в технологічному (і дидактичному) плані розвиток фізичної культури визначає вдосконалення методів та прийомів педагогіки, а також способів і засобів розвитку спеціалізованих видів фізичної культури та спорту;

в організаційному плані на рівні системи освіти (в тому числі і вищій), засобів розвитку спеціалізованих видів фізичної культури та спорту необхідно створити умови для реалізації потенціалу фізичної культури в удосконаленні тілесно-рухових якостей людини, збагачення духовного світу та самореалізації особистості.

Підсумовуючи сказане, ще раз підкреслимо основну ідею, необхідну для розробки умов оптимізації освітнього процесу: провідним фактором реалізації стратегії фізичного розвитку особистості має виступати *культурологічна методологія*. Вона не тільки змінює «контури» предмета освітньої діяльності, але і корегує її головну задачу, дозволяє подолати раціоналістичне розсічення індивіда на тіло і розум, повернутися до принципів цілісної методології, що орієнтується на дослідження та розвиток людини, як єдності тілесного і духовного. Крім того, культурологічне розуміння сутності фізичного розвитку дозволить адекватно визначити цільові орієнтації та пріоритети державної політики у сфері освіти та забезпеченні здоров'я громадян суспільства.

Література:

1. Баранівський В. Ф. Стратегії особистісного розвитку як пріоритети освітньої діяльності / В. Ф. Баранівський // Вища освіта України: Теоретичний та науково-методичний часопис/ [за ред. В. І. Лугового, М. Ф. Степка].— К.; Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2011.— № 1.— Додаток 1.— Тематичний випуск: «Наука і вища освіта: проблеми взаємодії та інтеграції».— С. 13–22.
2. Попов М. В. Здоров'я української нації — найголовніший ресурс її буття та безпеки / М. В. Попов // Гуманітарні та ресурсні проблеми національної безпеки України: монографія. /— Г 94 К.: «ВПК «Експрес-Поліграф», 2011.— С.42–60.
3. Постанова Верховної Ради України: Про Рекомендації парламентських слухань про становище молоді в Україні «Молодь за здоровий спосіб життя»/ Відомості Верховної Ради України, 2011, № 24, С.173.
4. Запесоцкий А. С. Образование: Философия, культурология, политика / А. С. Запесоцкий // М.: Наука, 2003.— 456 с.
5. Александрова Е. Я., Быховская И. М. Культурологические опыты. /Е.Я.Александрова, И. М. Быховская — М., 1996.— С.48.
6. Див.: Николаев Ю. М. Теоретико-методологические основы физической культуры: Автореф. дис. ... д-ра педагогич. наук.— СПб., 1998; Столяров В. И. Философско-культурологический анализ физической культуры// Вопросы философии.— 1998.— № 4 та ін.
7. Кривда М. Замість оздоровчих таборів — санаторії для обраних / М. Кривда // Голос України № 25, від 9.02.2012р.— С.1,14.

8. Николаев Ю. М. Теоретические аспекты интегративного содержания и человекотворческой сущности физической культуры/ Ю. М. Николаев // Теория и практика физической культуры. — 1998. — № 4. — С. 16–23.

Василий Барановский. Физическое воспитание личности как проблема современной философии образования.

Статья привлекает внимание организаторов образования, ученых к неудовлетворительному состоянию физического воспитания студенческой молодежи в Украине, которое негативно влияет на здоровье, снижает уровень работоспособности, сокращает срок жизни. Подчеркивается, что по состоянию физического здоровья граждан, срока их жизни Украина является одной из проблемных стран в современном мире. В системе образования проблема здоровья молодежи должна решаться путем улучшения физического воспитания студентов, повышения уровня их физической культуры. Физическое воспитание в системе вузов должно строиться на основе лично ориентированной, гуманистической концепции, которая направляет образование на гармоничное развитие личности и основывается на видении человека как существа биосоциального и духовного. Одной из проблем современного образования является чрезмерная «соматизация» физического воспитания, минимизация духовного, культурного аспекта в воспитании молодежи. В статье с позиций социальной философии обосновывается необходимость повышения роли культурологической методологии в воспитании, что позволит обеспечить единство телесного и духовного в формировании молодежи, укрепить состояние ее здоровья.

Ключевые слова: человек, личность, молодежь, здоровье, образование, физическая культура личности, культурология.

Vasyl Baranivskiy. Physical education of personality as problem of modern philosophy of education.

In the article come into the notice of organizers of education, scientists to the unsatisfactory consisting of physical education of student young people of Ukraine, which negatively influences on a health, reduces the level of capacity, abbreviates the term of life. It is underlined that on the state the physical health of citizens, term of their life Ukraine is one of problem countries in the modern world. In the system of education the problem of health of young people must decide by the improvement of physical education of students, increase of level of their physical culture. Physical education in the system of institutes of higher must be built on the basis of personality to the oriented, humanism conception which sends education on harmonious development of personality and based on vision of man as a creature bio-social and spiritual. One of problems of modern education is an excessive «somatization» of physical education, underestimation of spiritual, cultural aspect in education of young people. In the article from positions of social philosophy the necessity of raising of role of culturological methodology is grounded for education, that will allow to provide unity corporal and spiritual in forming of young people, to fix the state of its health.

Keywords: people, person, youth, health, education, physical culture, culture.